

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.31.1.2>

Barbara Štebih Golub i Bojana Schubert

PARTICIPI U TEKSTOVIMA PISANIMA KAJKAVSKIM KNJIŽEVNIM JEZIKOM KRAJEM 18. I U 19. STOLJEĆU

dr. sc. Barbara Štebih Golub, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, bstebih@ihjj.hr, Zagreb
dr. sc. Bojana Schubert, Zavod za lingvistička istraživanja Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti, bmarkovi@hazu.hr, Zagreb

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'367.625.43
811.163.42'282(091)

rukopis primljen: 11. veljače 2019.; prihvaćen za tisak: 18. travnja 2019.

U literaturi se dokazanim smatra da je u hrvatskome proces departicipijalizacije, tj. adverbijalizacije participia u glagolske priloge završen do 17. st., iako neki od novijih radova (npr. Horvat, Štebih Golub 2016.) te tvrdnje dovode u pitanje. Kako sve poznate gramatike kajkavskoga književnog jezika prikazuju participije, u ovome se radu nastoji odgovoriti na pitanje jesu li participi zaista postojali u književnoj kajkavštini iz vremena nastanka slovnica ili ih kajkavski gramatičari kao i neke druge kategorije (član, preterit, konjunktiv) opisuju tek pod utjecajem egzogenih modela gramatičkog opisa, ili pod utjecajem jezične tradicije (jer se particip rabio u ranijim razdobljima književne kajkavštine). Istraživanje je provedeno na dvjema kajkavskim slovnicama, Matijevićevoj Horvackoj gramatici iz 1810. i Kristijanovićevoj Grammatik der kroatischen Mundart iz 1837. i na odabranim tekstovima dvojice gramatičara (Matijevićevu Rastolnačenju evangelijumov (1796), Rastolnačenjima zvrhu Velikoga katekižmuša III. (1797) i Genovefi (1808) te Kristijanovićevim Blagorečjima (1830), Ezopuševim basnama pohorvačenim (1843), Danici zagrebečkoj (1845) i tekstovima iz njegova aneksnoga rječnika Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart (1940). Opis participia u dvjema gramatikama uspoređuje se s uporabom u tekstovima kako bi se utvrdilo koriste li kajkavski autori participije koje opisuju u gramatikama i u svojim tekstovima i, ako ih rabe, u kojim sintaktičkim funkcijama.

Ključne riječi: kajkavski književni jezik; gramatike; participi; sintaktičke funkcije

1. Uvod

Hrvatska se dopreporodna gramatikografija većim dijelom razvijala pod utjecajem stranih modela, u prvome redu latinskoga (što je obilježje čitave onodobne europske gramatikografije), ali i jezika dominantnih kultura kao što su njemački ili talijanski.¹ Isto vrijedi i za njemačkim metajezikom pisane gramatike kajkavskoga književnog jezika. Utjecaj latinskoga očituje se ponajprije u podjeli na osam dijelova govora, broju i inventaru padeža te prikazivanju veoma razgranatoga glagolskog sustava, a utjecaj njemačkoga u izlučivanju člana kao vrste riječi i sintaktičkim opisima koji književno-kajkavski red riječi proglašavaju identičnim onome u njemačkome.

Potaknute činjenicom da u svim gramatikama kajkavskoga književnog jezika nalazimo opis participa, odlučile smo na korpusu odabranih tekstova provjeriti jesu li participi zaista postojali u književnoj kajkavštini onoga vremena ili ih autori gramatika, kao primjerice član i konjunktiv, opisuju pod utjecajem stranih uzora, tj. jezične tradicije.² Naime, kako se u literaturi smatra da je 17. st. vrijeme kada je u hrvatskome jeziku dovršena preobrazba participa u glagolske pridjeve i priloge³ te je „njihovo oživljavanje u pojedinim pisaca posljedica ovisnosti o latinskom predlošku” (Gabrić-Bagarić 2013: 57), a kajkavske slovnice nastaju krajem 18. i početkom 19. st., prikaz participa u njima trebao bi biti opis starijega jezičnoga stanja ili gramatikografska konvencija preuzeta zbog egzogenih gramatikografskih modela.

Promišljajući o istraživanju povijesne sintakse D. Stolac zaključuje: „Povijesnu je sintaksu moguće istraživati u tri pravca: kao analizu sintaktičkih opisa u hrvatskim gramatikama, kao analizu sintakse tekstova pisanih hrvatskim književnim jezikom od Bašćanske ploče do danas i kao analizu sintaktičkih značajki hrvatskoga jezika, uključujući i sintaksu hrvatskoga književnog jezika i hrvatskih dijalekata.” (Stolac 2004: 31–32)

Autorice ovog rada odlučile su se za kombinaciju prvih dvaju pristupa. Naime, polazeći od opisa participa u dvjema kajkavskim slovnicama, *Horvatskoj gramatici* (1810) J. E. Matijevića i *Gramatici horvatskoga narječja*

¹ Čiji se gramatikografski modeli također temelje na latinskome nasljeđu, pa je nerijetko veoma teško jednoznačno odrediti o čijem je utjecaju riječ.

² Poznato je naime da gramatički opis uvijek u nekoj mjeri kaska za stvarnom jezičnom upotrebom i opisuje starija stanja kojeg jezika (v. npr. Znika 1994: 313).

³ O tome detaljnije v. Gabrić-Bagarić 2013: 57–58, Štrkalj Despot 2007: 417. Doduše, novija istraživanja poput Horvat, Štebih Golub 2016. takve tvrdnje dovode u pitanje.

(1837) I. Kristijanovića, na temelju odabranih tekstova tih autora provjerit će se jesu li u svojim tekstovima i u kojim sintaktičkim funkcijama rabili participe. Time će se pokazati i jesu li podudarne njihova gramatička norma i jezična praksa.

2. Korpus i obrazloženje njegova odabira

Od šest poznatih gramatika kajkavskoga književnog jezika⁴ odabrali smo one Matijevića i Kristijanovića iz nekoliko razloga: obje su slovnice prevedene,⁵ riječ je o dvojici plodnih kajkavskih autora pa nam je na raspolaganju bio veći broj djela na temelju kojih smo mogle proučiti uporabu participa, obje su gramatike objavljene u 19. st., dakle u vrijeme kada bi proces adverbijalizacije participa trebao biti dovršen i obje su – za razliku od *Jezičnice* Đurkovečkog – tipične književnokajkavske gramatike.

Vodene načelom da povijesnu sintaksu valja istraživati na korpusu žanrovski i tematski što raznolikijih tekstova,⁶ od obojice autora nastojale smo odabrati što raznorodnije i stilski raznolikije tekstove. Smatrale smo da će takav odabir ujedno omogućiti donošenje zaključaka o eventualnoj stilskoj uvjetovanosti uporabe participa.

Za tu smo svrhu transkribirale odlomke⁷ iz sljedećih Matijevićevih tekstova⁸: *Rastolnačenja evangelijumov nedeljneh, Stran I.*⁹ (1796), *Rastolna-*

⁴ I. Vitković (1779) *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasst*, I. Szentmártony (1783) *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*, F. Kornig (1795) *Kroatische Sprachlehre*, I. E. Matijević (1810.) *Horvacka gramatika*, J. Đurkovečki (1826) *Jezičnica horvatsko-slavinska*, I. Kristijanović (1837) *Grammatik der kroatischen Mundart*.

⁵ Štebih Golub 2012, 2017. Slovnice citiramo prema prijevodu.

⁶ usp. Grković-Mejdžor 2007: 13 i Vrtič 2009b: 366. Grković-Mejdžor (2007: 14) ističe i da idealna situacija podrazumijeva praćenje ispitivanih sintaktičkih modela u istom žanru kroz različita razdoblja. Takvo istraživanje za sada zbog nepostojanja elektroničkoga korpusa kajkavskih tekstova nije moguće.

⁷ Tekstovi uključeni u korpus izvorno pisani starim kajkavskim slovopisom i pravopisom transkribirani su u suvremenu hrvatsku grafiju i uređeni prema suvremenom pravopisu. Pri tome smo se većim dijelom vodile načelima ustaljene kroatističke filološke prakse (usp. A. Šojat 1982; O. Šojat 1986), s time da smo samoglasno *r* transkribirale bez popratnoga *e* jer smo za to pronašle argumente u samim gramatikama (v. Matijević 2017: 104–105).

⁸ Primjere donosimo transkribirane uz oznaku sveska i stranice prema izvorniku.

⁹ Transkribiran je predgovor i prvih tridesetak stranica. Riječ je također o prijevodnome tekstu koji obaseže četiri knjige i objavljen je od 1796. do 1799. godine.

čenja zvrhu Velikoga katekižmuša, *Stran III. Od ljubavi*¹⁰ (1797) i *Pripovest od Genovefe*¹¹ (1808).

Kako je I. Kristijanović bio plodniji pisac,¹² iz njegove je bogate književno-jezične produkcije bilo lakše odabrati žanrovski raznorodan korpus. Analiza je provedena na sljedećim transkribiranim i priređenim tekstovima: *Blagorečja za vse celoga leta nedelje I, II*¹³ (1830), tekstovi (pripovijetke i uzorci pisama) iz aneksnoga rječnika dodanog slovnici (1840),¹⁴ *Ezopuševe basne pohorvačene*¹⁵ (1843), *Danica zagrebečka*¹⁶ (1845).

3. Opis participa u kajkavskim slovnicama

3.1. U Matijevićevoj *Horvatskoj gramatici*

J. E. Matijević u svojoj gramatici prikazuje tri participa – dva aktivna (aktivni particip prezenta i aktivni particip preterita II) i pasivni (pasivni particip preterita)¹⁷ – kojima ne posvećuje posebno poglavlje, već njihovu

¹⁰ Transkribirano je prvih tridesetak stranica. *Rastolnačenje* je inače prijevod katekizma objavljena u pet knjiga između 1796. i 1802. godine.

¹¹ Transkribiran je čitav tekst. Matijević je svoju *Genovefu* preveo „iz nemškoga na horvatsko i to istinsko i verno”. Riječ je o jednome od prvih djela dječje književnosti u povijesti hrvatske knjige.

¹² Detaljan popis djela v. O. Šojat 1962: 96–114.

¹³ *Blagorečja* su drugo Kristijanovićevo djelo. Riječ je o zbirci moralno-poučnih propovijedi za sve nedjelje crkvene godine sadržanoj u dva sveska od kojih svaki obaseže tristotinjak stranica. U uvodu autor kaže da se služio mnogim njemačkim i latinskim djelima i odabirao iz njih, ali je i tijekom jedanaest godina dotjerivao vlastite propovijedi kako bi bile razumljive puku i odgovarale potrebama *horvatskoga* naroda. Detaljnije o *Blagorečjima* v. Korade 2001: 182–183.

¹⁴ Kristijanovićeve *Anhang* obaseže kajkavsko-njemački i njemačko-kajkavski abecedno ustrojen rječnik, zbirku idiomatskih i paremioloških izraza, uzorke razgovora za uvježbanje konverzacije na kajkavskome, različite pripovijetke i uzorke pisama.

¹⁵ *Ezopuševe basne pohorvačene* obasežu Ezopove, ali i neke domaće basne. Dio basana Kristijanović je objavio i u svojoj *Danici*. J. Skok (2011: 203) u predgovoru pretisku basana iznosi tvrdnju da je Kristijanović basne preveo s njemačkoga, no još nije poznato koje mu je od brojnih njemačkih izdanja služilo kao predložak.

¹⁶ *Danica zagrebečka* (1834. – 1850.) kajkavski je kalendar koji je prema riječima O. Šojat (1962: 70) po svojem obliku i po književnim priložima nadmašio sve dotadašnje kalendare na hrvatskom jeziku. U njemu nalazimo najraznrodnije tekstove: od prijevoda odlomaka iz Svetoga pisma, poučnih pripovjedaka i basna, praktičnih savjeta za svakodnevni život.

¹⁷ Matijević rabi nazive *aktivni particip* za glagolski pridjev radni, *particip prezenta* za particip aktivni prezenta i *particip trpni* za glagolski pridjev trpni. Detaljnije v. Matijević 2017: 206–207, 212–216.

tvorbu opisuje u poglavlju o glagolima, u dijelu naslovljenome *Pravila prema kojima se mijenjaju pravilni glagoli*,¹⁸ čime se kao njihovo bitno svojstvo ističe odglagolsko podrijetlo. Ipak, autor spominje i pridjevsku prirodu participa:

„Nadalje valja upamtiti da taj particip na *l u promjeni treba smatrati pridjevom*¹⁹ pa se u muškome rodu kaže *ich habe geschrieben, ja jesem pisal*, u ženskome *jesem pisala*, u srednjemu *je pisalo*. Isto tako u množini muški rod zvuči *pisali*, ženski *pisale*, srednji *pisala*.” (Matijević 2017: 206)

ili:

„Particip prezenta svih glagola tvori se od njihovoga specifičnoga trećega lica prezenta množine indikativa i to tako da mu se doda slog *či*. Primjerice: *sie meinen, oni štimaju: meinend, štimajući te se i mijenja kao pridjev*.” (Matijević 2017: 207)

U slovnici nalazimo i opis adverbijalizacije participa, tj. njihove departicijalizacije u gerund:

„Od toga participa prezenta nastaje gerund kada se izostavi posljednje *i*, kao *pišuč, hvaleč* itd. On ostaje nepromjenjiv.” (Matijević 2017: 207)

Iz navedenih je odlomaka razvidno da je Matijević bio svjestan dvostruke prirode participa: odglagolskoga podrijetla i pridjevske promjene.

Sintaktičkim funkcijama participa autor se dakako ne bavi. U sintaktičkome dijelu slovnice participe spominje samo u dvama odlomcima poglavlja naslovljenoga *Slaganje glagola i participa*. U prvome zapravo opisuje uporabu gerunda, tj. glagolskih priloga:

„Na pitanje *wie, kak*, glagol se rabi u gerundu. Primjerice: *Er ist sitzend eingeschlafen. On je sedeč zaspal*.” (Matijević 2017: 305)

Drugi je odlomak zanimljiv jer se u njemu implicitno prikazuje atributna funkcija participa koje autor doživljava kao reducirane zavisne rečenice:

¹⁸ v. Matijević 2017: 205–207. Tvorbu glagolskih pridjeva radnoga i trpnoga autor detaljno opisuje i u paragrafu naslovljenom *Napomene o participima trpnima i pravilnih i nepravilnih glagola* (Matijević 2017: 214–216).

¹⁹ Sva isticanja autorice.

Particip aktivni se zbog kratkoće, a nerijetko i zbog kićenosti izražavanja, često rabi i u horvatskome kada se izostave *welcher, welche, welches, koj, koja, koje* ili veznik, da, als i nachdem, *kada i poklam*. Primjerice:

Hüte dich vor einem Schmeichler, welcher alles lobet. *Čuvaj se prilizavca umjesto koji vse hvali, vse hvalečega.*

Ich kam zu ihm als er schlief. *Došiel sem k njemu, umjesto kada je spal, spečemu.*

Na isti se način u prošlom vremenu rabi particip pasivni.

Primjerice:

Ich erhielt den Brief den du mir geschrieben hast. *Prijel sem lista, umjesto kojega si ti meni pisal, od tebe meni pisanoga.*

Der Feinde, nachdem sie die Stadt zerstöret haben, zogen davon. *Neprijатели, umjesto poklam su varaš porušili, po porušenom varašu odišli su.* (Matijević 2017: 306)

Zanimljivo je da Matijević u svojoj slovnici aktivni particip preterita I. uopće ne spominje.

3.2. U Kristijanovićevoj *Gramatici horvatskoga narječja*

Za razliku od Matijevića koji ne donosi njihovu definiciju, I. Kristijanović participu u svojoj slovnici definira na dvama mjestima, u poglavlju o glagolima gdje opisuje njihovu tvorbu:

„Participi su pridjevi izvedeni od glagola koji se kao takvi odnose na vrijeme i radnju: npr. *vučen človek, der gelehrte Mann, poslušajuće dete, das gehorchende Kind.*” (Kristijanović 2012: 81)

i na početku njima posvećenoga paragrafa:

„Particip je vrsta riječi izvedena od glagola koja sadržava oznaku vremenskoga odnosa te se djelomično poput pridjeva može mijenjati kroz oba broja i sve padeže, a djelomično samo kroz brojeve i rodove.” (Kristijanović 2012: 131)

Iz navedenih je definicija razvidno da je autor bio svjestan dvostruke, glagolske i pridjevske, prirode participia. Upravo se tu osobitost participia ističe i u suvremenim istraživanjima. Primjerice:

„Particip dvostrukošću svoje prirode – glagolske i pridjevske – i dvostrukošću veze koju ostvaruje u rečenici – sa subjektom i s predikatom – predstavlja posebnu pojavu. Ta je posebnost participia davno uočena i u znanstvenoj literaturi gotovo se uvijek govori o obliku i uporabi participia, dakle, o morfološkoj i sintaktičkoj strani problema.” (Gabrić-Bagarić 1995a: 51)

ili

„Particip je kategorija koja se nalazi između glagola i prideva. Sa glagolima ga spaja zajedničko leksičko značenje i osnova, kategorija vremena – procesualno značenje, sa pridevima – zajednička sintaksička funkcija, kongruencija sa imenicom i fleksija.” (Subotić 1984: 5, bilješka 1)

U nastavku teksta Kristijanović književnokajkavske participe dijeli na one koji su promjenjivi kroz rodove, brojeve i padeže i na one koji to nisu. Kao promjenjive participe autor navodi aktivni particip prezenta „koji se može tvoriti samo od nesvršenih glagola, ima završetak *či, ča, će*, uobičajen u horvatskih pridjeva te se mijenja prema drugoj pridjevskoj promjeni” i pasivni particip prošloga vremena „koji se može izvesti od svih svršenih i nesvršenih aktivnih glagola (srednji glagoli nemaju taj pasivni particip)” (Kristijanović 2012: 132). Kao participe koji imaju brojeve i rodove spominje glagolski pridjev radni koji ima tri roda u jednini i množini te se rabi samo u tvorbi glagolskih vremena²⁰ i particip aktivni preterita na *-vši* li *-ši*.

Autor od participia razlikuje gerund koji „nije ništa drugo nego li prilog izveden od glagola koji uvijek ostaje nepromjenjiv u rodovima i brojevima” (Kristijanović 2012: 132) i značenjski u potpunosti odgovara latinskim participima na *-do*, a oblično je ili jednak participu u jednini muškoga roda ili odbacuje finalno *-i* participia (*pišući / pišuč, hvaleći / hvaleč*). Izvršno su uočena i semantičko-sintaktička obilježja gerunda:

²⁰ Detaljnije v. Kristijanović 2012: 132.

„Gerund označuje radnju kao uzrok ili sredstvo za ostvarenje kakve druge radnje: npr. *čtejuč vnoga se navčiš*, lesend (durch das Lesen) wirst du Vieles lernen.” (Kristijanović 2012: 82)

Onodobna je sintaksa rudimentarna i svodi se na manje-više nepovezane napomene o redu riječi, rekaciji i kongruenciji. Termini kao što su subjekt, predikat ili sintaktička funkcija posve su joj nepoznati. Ipak, Kristijanović se u sintaktičkome dijelu svoje slovnice osvrće i na participe koje poima kao reducirane predikate, a participne skupine kao kondenzirane rečenice.²¹

Donosimo odlomak u kojem se opisuje mogućnost preoblikovanja zavisnih rečenica s pomoću participnih skupina i gerunda:

„Pomoću participa i gerunda moguće je dvije rečenice, koje imaju iste subjekte, spojiti u jednu, kada se, naime, izostave veznici *budući da, kada, tako što, za vrijeme, nakon što* te i ili se pak izostavi odnosna zamjenica. To se spajanje dviju rečenica u jednu pomoću participa i gerunda provodi na isti način kao i u latinskome. Pri tome se glavna pozornost posvećuje tome odvijaju li se radnje obiju rečenica istodobno ili ne te je li rečenica čiji glagol valja preobraziti u particip ili gerund aktivna ili pasivna.” (Kristijanović 2012: 183)

Autor objašnjava i kada se rabi koji particip, tj. gerund:

„Kada obje rečenice imaju isti subjekt, kada se radnje koju izriču glagoli obiju rečenica odvijaju istodobno i kada glagol koji se treba prebaciti u particip ili gerund ima aktivno značenje, tada se umjesto njega rabi (aktivni) particip sadašnjega vremena ili gerund: npr. *während er zu mir gegangen ist, hat er das Buch verloren, k meni iduč* ili *iduč je knjigu zgubil*; und sie fragten ihn und sprachen, *i pitali su ga govoreč*.” (Kristijanović 2012: 183),

ali i upozorava na razlike u uporabi participa u odnosu na latinski:

²¹ „Rečenična kondenzacija definiše se kao pojavljivanje nerečeničnih jezičkih sredstava (tj. sredstava bez predikacije u finitnom glagolskom obliku) u funkciji saopštavanja rečeničnog sadržaja.” (Radovanović 1977: 143)

„... pri prevođenju valja paziti da se ropskim oponašanjem latinskoga particip ne ušulja i tamo gdje bi zapravo trebao doći infinitiv, npr. *et vidit duos angelos in albis sedentes, i videla je dva angele vu beli opravi sedeti, a ne sedeče*, Ivan 20, 12.” (ibida)

Autor čak pokušava opisati kako i pod kojim uvjetima se rečenice mogu preoblikovati u participne skupine:

„Kada u glavnoj rečenici postoji zamjenica koja se odnosi na zavisnu rečenicu, tada se usprkos različitim subjektima može napraviti participska konstrukcija. U tom slučaju particip prezenta (jer je particip perfekta na *vši* indeklinabilan, a fatalni se pasivni particip i inače izbjegava tako što ga se nastoji preformulirati na gore opisani način) dolazi u padežu zamjenice: npr. *als der Vater betete, sahen ihn die Nachbarn, oca molečega videli jesu susedi; als der Bruder kniete, bat ihn der Nachbar, brata kleččega prosil je sused; als er vom Tische aufgestanden war, kam ihm der Bruder entgegen, poklam kak bi se bil od stola stal (ni od stola vstavšemu), došel mu je brat naproti.*” (Kristijanović 2012: 184)

Dakle, oba autora u svojim gramatikama opisuju participe kao činjenicu kajkavskoga književnog jezika. Dok Kristijanović njihovu dvojnu prirodu – glagolsku i pridjevsku – eksplicira u samim definicijama, Matijević je ne spominje izrijekom, no svjesnost o njoj proizlazi iz gramatičkog opisa. Obojici je autora zajedničko i shvaćanje da su participi reducirane zavisne rečenice, a gerundi adverbijalizirani participi.

Međutim, broj opisanih participa razlikuje se u dvjema slovnice. Dok Kristijanović prikazuje četiri participa (aktivni particip prezenta, aktivni particip preterita I., aktivni particip preterita II., pasivni particip preterita),²² Matijević aktivni particip preterita I. u svojoj slovnici ne spominje.²³

²² A. Šojat (2009: 89) u *Kratkom navuku jezičnice horvatske* spominje četiri „glagolska pridjeva”.

²³ Iščitavajući kajkavske slovnice koje prethode Matijevićevoj, primijetile smo da ni one ne spominju aktivni particip preterita I. u tvorbi glagola, međutim kasnije se u slovnicih pravilima nalaze zanimljive opservacije samih gramatičara. Szentmártony u *Općem pravilu o participu* kaže: „Ti su participi na *vši* u općoj uporabi rijetki, dok u knjigama nisu tako rijetki.” (Szentmártony 2014: 115), a Kornig u sintaktičkome dijelu objašnjava da se aktivni particip zbog kratkoće i kićenosti izražavanja često rabi umjesto zavisne rečenice i navodi primjer za sve participe (Kornig 2015: 231).

Iako obojica autora participima (aktivni particip preterita II. i pasivni particip preterita) smatraju i glagolske pridjeve, aktivni i pasivni, kako se njihova uporaba ne razlikuje od one u suvremenom jeziku, nismo ih uključile u svoju analizu.

Nadalje, poštujući činjenicu da kajkavski gramatičari razlikuju participe kao promjenjive i gerunde kao nepromjenjive oblike, tj. kao priloge nastale adverbijalizacijom participa, u analizu nismo uključile ni glagolske priloge.²⁴ Dakle, u odabranome korpusu usredotočile smo se samo na sintaktičko-semantičke funkcije aktivnoga participa prezenta i aktivnoga participa preterita I.

4. Sintaktičke funkcije participa

Istraživanje provedeno na korpusu odabranih tekstova pokazalo je da oba autora u svim svojim tekstovima obilno koriste većinu participa (izuzetak je aktivni particip preterita I.). Primjerice:

„Kada bi jednoč pri svojem duplju klečeča oči proti nebu bila vuprla, videla je angela iz višine k sebi dohađajučega i lepoga križa vu rukah nosečega, na kojem raspeti Krištuš iz bele kakti sneg kosti elefantove tak mudro je bil napravljen da bi se lahko suditi moglo delo ruk angelskeh, ar spodoba Krištuševa tak je bila načinjena, da nju nigdo prez gibanja srca i pomilovanja pogledati ne bi mogel.” (Genovefa 43)

ili:

„Nut, iduči jednoč s. Peter z Janušem vu cirkvu jerozolimitansku molit, našel je pred pragom cirkve sedečega jednoga vre od vutrobe matere svoje plantavoga i hromoga koji videči Petra i Januša vlezujuče vu cirkvu, pogledal je na nje milo kak je siromakom navadno i prosil da bi mu almuštvo podeljili.” (Blagorečja I, 93)

Polazimo od pretpostavke da učestla uporaba participa nije samo rezultat predložaka kod prijevodnih tekstova, već i činjenice da su participi veoma ekonomično izražajno sredstvo s različitim sintaktičkim funkcijama te obilježje višega stila o čemu će biti riječi u nastavku teksta.

²⁴ Takvim se pristupom razlikujemo od primjerice Vrtič 2009b i Eterović 2016.

4.1. Atributna funkcija²⁵

U istraživanom korpusu tekstova najčešća je atributna funkcija participi,²⁶ što ne čudi jer je u kajkavskome književnom jeziku potvrđena od njegovih prvih zapisa.²⁷

Bilo da dolazi uz imenicu u funkciji subjekta ili u kojoj drugoj sintaktičkoj funkciji, particip se s njome slaže u rodu, broju i padežu. U atributnoj funkciji aktivni particip prezenta može stajati bez vlastite sintagme (*Istinskeše i ufaneše pelde od zmožnosti zveličitela kakti dojdučega suca dati mogućni nismo i z ovum, koju nam Januš ostavil je, zadovoljni biti moramo*. Rast ev 25; *Ovo pišem z trepetajučemi rukami i suznemi očmi kajti nadospejuča smrt srce moje žalostjum i strahom je napunila*. Genovefa 34; *Bog potvrdil je zaveza kojega z Abrahamom načinil je i ponovil je z sinom njegovem Izakom i Jakopom vnukom njegovem obečanje od dojdučega Mesijaša*. Blagorečja I, 5; *Ne namišljavaj si, nesrečni, da prisega koja se vu sili čini, ni velkoga znamenovanja, ne drži nju za prostoga kaj, premda se od bludučeh zapovednikov ali nepremišljenoga sudca lebudno naláže i prijemlje!* Blagorečja II, 299; *Ravno tak življenje duše nikaj ni drugo kak njejino zjedinjenje z Bogom po vezilu milošče posvečujuče i smrt njejina razdruženje od Boga po grehu*. Blagorečja II, 211) ili uz vezanje vlastite sintagme (*Vnogi vučeni i za zveličenje duš kruto skrblijivi ljudi znajuči da krščeniku nijedna hasnoviteša i potrebneša za ravanje kreposnoga i na zveličenje duše jedino peljajučega življenja kniga vu ruke dati se ne more, kak evangelijum i njegovo rastolnačenje...* Rast kat III, naslov; *Pes zbog ovoga nevoljnoga stališa cvileči, je svojemu gosponu na premišljanje naprvopostavil da mu je on vu mladosti vsu moguću službu iskažoval ter da ni nehotenje nego pomenjkanje moćih akoli on sada već ne more poleg njegve volje obnašati svoju službu*. Ezopuš 23; *Ah, othitemo ova Boga bantujuča mišljenja!* Blagorečja I, 68; *Moj mene vagljivo ljubeči otec kojega dobrotu pšanim, moj oštri*

²⁵ Grković-Mejdžor (2007: 233) za particip koji određuje imensku riječ uvodi termin *determinativni particip* uz objašnjenje da поближе određuje imensku riječ uz koju stoji, a vezu s predikatom može ostvariti samo preko nje. Termin i metodologiju od nje preuzimaju Vrtić 2009b: 370, Eterović, Vela 2013: 7–9, Eterović 2016: 386–388.

²⁶ Da je riječ o čestoj funkciji participa i u drugim hrvatskim idiomima potvrđuju radovi Vrtić 2009b: 370, Eterović, Vela 2013: 7–9, Farkaš Brekalo 2013: 200–203, Štebih Golub 2013: 248–249; 2015: 145–146, Eterović 2016: 386–388, Horvat, Štebih Golub 2016: 191–192.

²⁷ Primjerice Kuzmić (2009: 426–427) piše o atributnoj funkciji participa u kajkavskim srednjovjekovnim pravnim spomenicima.

sudec kojega srditost podžičem, je poleg mene i on vidi mene. Blagorečja I, 88). U slučaju vezanja vlastite sintagme u kojoj fungira kao upravni član, odnos prema zavisnim članovima formira se u skladu s glagolskim karakterom participa i njegovom glagolskom rekcijom.

Particip se u odnosu na imenicu kojoj je atribut javlja u preponiranom (*Kajkad bi bil spazil na visokem drevu sedeči golub, hitro otrgne list i hiti ga vu vodu na kojega se je spel mravec ter se tak smrti oslobodil.* Ezopuš 67; *Znajte da onda z vašem vre trepečemi vusnicami i z vašem vre trepečem jezikom želeli budete još zadnji krat izgovoriti ovo presveto ime da tak zadnji krat vašu veru, zaufanje i ljubav vu presveto ime Ježuša i njegovu presvetu krv posvedočite.* Blagorečja I, 98–99; *Mojžeš iziduči dole iz brega i noseči dve table na kojeh Bog z lastovitem prstom zapovedi je napisal (II. Knjig XXXII), videl je zdalka ljudstvo na kupe razređeno pod šatori ter z jelom i pilom, igrum i plesanjem veseliti se zajedno, spazil je takaj tele iz zlata zlejano i na oltar podignjeno, čul je huškanje i veselo kričanje vu redu plesajučeh sinov Izraela, i nut, od zažganosti razlučen, hitil je table zapovedih ob pečinu i nje strl na falate.* Blagorečja II, 264) i postponiranom položaju (*Druge ptice zesmehavajuče se iz njejinoga tolnača, držale su njega za prekoredni strah i skrbljivost.* Ezopuš 18; *Ova ribica hotejuča se osloboditi, naprvo postavi ribiču da to ni vredno truda z malemi se stvarmi zabavljati. „Daj mi vekšoj zrasti”, reče ribica, „kada vekša postanem, budi seguren da se povrnem i na vudicu zajedem.”* Ezopuš 78; *Ovak kriči višeputi dete i javče kajti mu želudec je oprtržen, nerazumne matere plača ovoga držče za glad, još mu ga bolje z jestvinami oprtržiju.* Blagorečja I, 60). U istraživanome je korpusu zamijećeno da se participi koji vežu vlastite sintagme podjednako učestalo javljaju u preponiranom i postponiranom položaju, dok se oni bez vezanja vlastite sintagme uglavnom javljaju u preponiranom položaju.

Aktivni particip prezenta u funkciji atributa najčešće je kondenzator relativne rečenice kojom je razveziv (*Hočemo anda ova strahovita posledja rastolnačiti, da po njih spoznaneh tvrdno vu srcu našem dokončamo ovu tulika zla zrokujuču hudobu bežati.* Rast kat III, 29 > ... *po njih spoznaneh tvrdno vu srcu našem dokončamo bežati ovu hudobu koja tulika zla zrokuje.*; *Ovak velika nemilosrdnost na tuliko je zburkala pobožnu Genovefu, da med suzami i srce preobladajučem zdihavanjem Bogu višnjemu zaradi nevoljnoga stališa svojega bi se pritužila.* Genovefa 21 > ... *da med suzami i zdihavanjem Bogu višnjemu koje preobladava srde zaradi nevoljnoga stališa svojega bi se pritužila.*; *Ne čuje se zdihavajuč glas vere.* Blagorečja II, 273 > *Ne čuje se glas vere koji zdihava.*; *Bog nas vidi na vsakem mestu i nas vsikam sledi. Naj grešnik jošče kaj tak otajnoga*

včini, njegovomu vsa videčemu oku ne more se zakriti. Blagorečja I, 87 > *Naj grešnik jošče kaj tak otajnoga včini, njegovomu oku kaj vsa vidi ne more se zakriti.*). Kao kondenzator relativne rečenice i veoma učinkovito sredstvo jezične ekonomije u analiziranim se tekstovima često koristi unutar složenih rečenica u kojima bi njegova zamjena relativnom rečenicom dovela do umetanja jedne relativne rečenice u drugu ili do njihova gomilanja (*Milošče božanske jesu dari božanski na brzom mimo nas prehađajuči koji se ne povrnu kada bi mi hoteli. Blagorečja II, 187 umjesto Milošče božanske jesu dari božanski koji na brzom mimo nas prehađaju i koji se ne povrnu kada bi mi hoteli.; Hotel je sreću stignuti, pak si je grizučega črva koji nigdar ne pogine, na srce svoje položil. Blagorečja II, 298 umjesto Hotel je sreću stignuti, pak si je črva koji grize i koji nigdar ne pogine, na srce svoje položil.*).

Pišući o relativnoj rečenici u hrvatskome, Kordić (1995: 277) tvrdi da se particip u funkciji atributa i relativna rečenica nalaze u odnosu „suparničkih, konkurentskih” kategorija, što je rezultiralo širenjem uporabe jedne kategorije (relativne rečenice) na račun druge (participa) i velikom učestalosti relativnih rečenica. Kako je kajkavski književni jezik očigledno zadržao aktivni particip prezenta u atributnoj funkciji, svakako bi na većem korpusu valjalo istražiti odnos participa i relativne rečenice u njemu.²⁸

U znatno manjem broju slučajeva aktivne participe prezenta koji pobliže označuju imenicu u funkciji direktnog objekta, osim što se može razvezati relativnom rečenicom (*Vu onom vremenu rekel je Ježuš vučenikom svojem: budu znamenja na Suncu, Meseću i zvezdah i na Zemlji bude trapljenje narodov od zmutnje šuma i slapov morja kada ljudi sehnuli budu od straha i čakanja oneh koja nadojdu svemu svetu ar jakosti nebeske budu se gibale i onda budu videli sina človečjega dojdučega vu oblakeh z oblastjum velikum i zmožnostjum. Rast ev 13–14; > ... onda budu videli sina človečjega koji dojde vu oblakeh....; Ah kuliko puti pritiskala je milostivna mati ovoga kinča svojega na prsa, da bi zmrznjene njegove gingave kotrige stopiti mogla, ter kada bi vidila od zime drhtajuče detece, takvu žalost vu srcu je počutila, da se od narekovanja zdržati ne bi mogla. Genovefa 42 > ...ter kada bi vidila detece koje drhče od zime...; Jednoč išel je grof vu dupljo Genovevino i našel ondi stoječega jelena koteri, akoprem bi bili cucka proti njemu lajuč navaljuvali, ni se vendar genul.*

²⁸ Prema Kordić (1995: 280) od dviju informacija koje su ravnopravne kad su izražene dvjema relativnim rečenicama, manje značajnom postaje ona za čije se izražavanje iskoristi particip. Odnos kajkavskoga participa i relativne rečenice svakako će biti temom našega novog istraživanja.

Genovefa 79–80 > *Jednoč išel je grof vu dupljo Genovevino i našel jelena koji je ondi stajal...*; *Nut, poglejte onde Teodorika gotškoga kralja pri stolu sedečega*. Blagorečja I, 110 > *Nut, poglejte onde Teodorika gotškoga kralja koji sedi pri stolu*; *Nekuliko danov kesneše najde on svojega gospona vu naslanjaču spečega*. Ezopuš 13 > *Nekuliko danov kesneše najde on svojega gospona koji je spal vu naslanjaču*), moguće je interpretirati i kao reducirane kompletivne strukture s tipičnim izričnim veznikom *kak(o)* (... *onda budu videli sina človečjega kak dojde vu oblake...*; ... *ter kada bi vidila detece kak drhče od zime...*; ... *našel jelena kak ondi stoji...*; *Nekuliko danov kesneše najde on svojega gospona kak spi vu naslanjaču*; *Nut, poglejte onde Teodorika gotškoga kralja kak sedi pri stolu*). Iz navedenih je primjera vidljivo da su u funkciji predikata glavne rečenice glagoli *najti* i *verba sentienti*. Takve strukture u kojima se particip veže uz objekt u akuzativu i razveziv je izričnom rečenicom, a predikati u glavnim klauzama takvih struktura su *verba sentienti* i glagol *naći*, J. Grković-Mejdžor (2007: 233–235, 269) naziva *situacijskim determinatorima objekta*, a od nje takvu interpretaciju preuzimaju i drugi istraživači.²⁹ I. Vrtič (2009b: 370) napominje da pojedini autori particip u ovoj službi nazivaju predikatnim participom jer se njime upotpunjuje glagolski predikat (*'vidio sam njega dolazečega'* > *'vidio sam kako on dolazi'*), a R. Večerka (1961: 57–64) govori o konstrukciji participa s akuzativom kao atributnoj dopuni. Kako se u našem korpusu particip javlja kao atribut uz imenice u različitim sintaktičkim funkcijama (subjekt, direktni objekt, indirektni objekt), priklanjamo se tumačenju da je i slučajevima u kojima bi se prema Grković-Mejdžor radilo o funkciji determinatora objekta, riječ o atributnoj funkciji.

Na razini čitava korpusa, kod obojice autora i u svim analiziranim tekstovima, atributna funkcija participa veoma je dobro potvrđena, no u njoj se javlja samo aktivni particip prezenta. Iako su na takvu uporabu u prijevodnim tekstovima zasigurno utjecali (njemački i latinski) predlošci, atributna je funkcija participa sve do 19. st. potvrđena i u kajkavskim neprijevodnim tekstovima namijenjenima široj publici, kao što su znanstvenopopularni tekstovi i kalendari,³⁰ pa smatramo da je se može smatrati književnokajkavskom sintaktičkom osobinom koja se proširila ponajprije zbog jezične ekonomije.

²⁹ Primjerice Vrtič 2009a: 312–315, 2009b: 370–372, Eterović, Vela 2013: 9, Eterović 2016: 390.

³⁰ Horvat; Štebih Golub 2016: 194.

4.2. Poimeničeni participi

U analiziranom korpusu nerijetki su poimeničeni aktivni participi prezenta³¹ koji poput pravih imenica mogu imati različite sintaktičke funkcije. Primjerice:

a) subjekta

Kaj videći farizejuši neufajući se otprto svoju na njega izlezati nenavidnost, iz straha da je morebiti okolo stojeći i čudo pripečeno videći ne bi kamenovali, vele vu sebi: „Ov blazni.” (Blagorečja II, 168)

Da bi kakovu hasen čutil človek koji od smrti buduće ne samo rad nigdar ne misli, nego niti spomenka od nje ne trpi, rekel bi da skoro prav ima on koji da vu veselju mirno i vugodno dnevne življenja svojega sprevodi, ne pusti si niti na pamet dojtj spomenek nežmahnoga i suhoga keliha onoga koji ga za stanovito čeka i kojega vsaki slednji živući neogibljivo popiti mora. (Blagorečja I, 17)

Z kem bolje vam znano je da vsaki proseći ako pred človeka z prošnjum dohađa, z poštenostjum i poniženjem dohađati mora i lahko presuditi more da ponizna molitva osebuju krepost ima ar Bog osebuju dopadnost nad njum nahađa. (Blagorečja I, 106)

b) imeničkoga atributa

Zadosta je, da zmožnost dojdučega, radost i strahota gledečega vu dnevnu onom jednako velika budu. (Rast ev 25)

³¹ Iako se u literaturi govori o *supstantiviziranim participima* (v. Grković-Mejdžor 2007: 147, Vrtič 2009b: 368, Eterović, Vela 2013: 4–6, Eterović 2016: 391), ispravnije bi bilo govoriti, kao što se čini i u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, o *imeničkoj službi* participia. Naime, supstantivizacija kao vrsta konverzije podrazumijeva „postanak nove riječi prijelazom iz jedne vrste u drugu” (Babić 2002: 51). Podrazumijeva dakle dovršen proces kojim takva jezična jedinica biva leksikalizirana.

Ni jedan primjer iz našega korpusa nije dovršio proces konverzije, tj. nije leksikaliziran (primjerice u *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* ne navodi ih se kao zasebne imeničke natuknice), već je njihova uporaba vezana uz pojedine tekstove. Kako je nespretno govoriti o „participima u imeničkoj službi u sintaktičkoj funkciji” (npr. subjekta, objekta), u nedostatku boljšega termina po uzoru na Horvat, Štebih Golub 2016: 193 govorimo o *poimeničenim participima*.

Poklam tak nekuliko pešice bi bili šetuvali, dopeljan je hintov pred nje i z njim došla je velika vnožina vu gradu stoječeh, ar vsaki zmed njih hotel je ovoga veselja delnik biti i groficu z poštenjem sprevađati. (Genovefa 68)

Poniznost molitve je dvojrnsna: nuternja i zvunska ili poniznost duha i tela. Vre pako molitva naša mora z jednum i drugum poniznostjum ovum složena biti. Duh i telo moraju niščetnost i poniženje prosečega na se vzeti. (Blagorečja I, 104)

Anda isti oni koji vu spodobi prosečeh dojti bi morali, bivaju zbantuvniki Tvoji i to pred stolicum Tvoju! (Blagorečja I, 108)

Življenje naše je življenje vojujučega.” Job VII. „Življenje delajučega” Job V. „Življenje pod trhom križa zdihavajučega.” Mat XVI. (Blagorečja II, 269)

Je li se pako prisegu činečega ruka na Sveto pismo postavlja ali ne i je li se sveče poleg raspela vužgeju ali ne. (Blagorečja II, 294)

c) objekta

Ako se jeden zbantuje, tak mora kakti jeden dober krščenik srčeno podnesti i ako je zbantovanje tak veliko, da se zevsema teško podnesti more, tak zato su poglavari koji nam od zbantujučeh zadovoljščinu i pravicu dati mogu, pri oveh more se človek pritužiti... (Rast kat III, 15)

Kuliko se meni moguče je bilo, vezda vu navadi buduči pripovedanja način zadržal sem; gde pako za moje napredvzeto ispisavanje pristojen ne bi bil, moral je odstupati i navučajučemu mesto dati. (Genovefa 4)

Ter ovak biva da vse polehko od dneva do dneva k smrti idučemu zadnjič nadojde takova kakovu nigdar ni štimal. (Blagorečja I, 17)

Ove dve stranke doklam na kratkom ispeljam, prosim da govorečemu pažlivost vašu ne skratite. (Blagorečja I, 18)

Zrok je kajti obečanje takovo akoprem vu sebi dobro, vendar se od Boga ne prijemlje ter tak dete ne more se zvezati kajti obečanje

*lestor zagovarjajučega se, a ne drugoga zavežuje kak to pokazala³²
bude stran... (Blagorečja II, 224)*

*Jupiter se je nasmejtal nad ovum bedastum prošnjum i prosečoj ne
samo ni dal roge koje je od njega potrebuvala, dapače je njoj prikratil
vuha da z tem nespretniša postane. (Ezopuš 74)*

Takvi su participi semantički ekvivalenti odnosnim pridjevima i kao takvi djelotvorno sredstvo jezičnog ekonomiziranja. Njihovo pojavljivanje smatramo ako već ne izravnim rezultatom kalkiranja, onda svakako posljedicom ugledanja na latinske i njemačke predloške.³³ Iz navedenih je primjera vidljivo da se odnos prema zavisnim članovima uz particip formira u skladu s njegovim glagolskim karakterom i njegovom glagolskom rekcijom. Poimeničeni aktivni particip preterita I. nije potvrđen u našem korpusu.

4.3. Predikativni particip

Terminom *predikativni particip* označuje se particip koji uz pomoćni glagol *biti* dolazi kao obavezan konstituent imenskoga predikata,³⁴ tj. funkcionira kao njegov imenski dio. U našem je korpusu u toj funkciji potvrđen samo aktivni particip prezenta koji se s imenicom ili zamjenicom na koju se odnosi slaže u rodu, broju i padežu (uvijek je u nominativu). Večerka (1961: 82) smatra da se tom konstrukcijom naglašava durativnost radnje.

³² U izvorniku je slovna pogreška. Piše: *pakazala*.

³³ Usporedba s izvornim tekstovima u okvirima ovoga rada pokazala se neizvedivom, tim više što nam do danas nisu poznati predlošci pojedinih kajkavskih prijevoda (primjerice Ezopovih basna). Za djela koja kombiniraju vlastiti tekst i kompiliranje prevedenih dijelova više predložaka, kao što su *Blagorečja*, valjalo bi prvo jasno utvrditi podrijetlo pojedinih dijelova teksta, što je iznimno zahtjevan posao uzmemo li u obzir tadašnje poimanje autorstva i plagijata i to da su kajkavski autori uvelike preuzimali od svojih prethodnika. Primjerice Gašparoti opisuje da je od drugih prikupljao građu „kakti pčelica med iz rožic“, a Mulih objašnjava „kamenje i drevje za hižu vzel sem od drugoga, ali zidanje hiže delo je moje“.

³⁴ Grković-Mejdžor (2007: 236–237) za takvu uporabu participa uvodi termin *predikatni particip* koji preuzimaju i Vrtič 2009b: 372–373, Eterović, Vela 2013: 9–10. Smatramo da je ispravnije govoriti o *predikativnom participu* jer je unutar imenskoga predikata particip upravo predikativ. Particip u toj funkciji nije istovrijedan čitavom predikatu, već samo jednom njegovu dijelu, predikativu. O *predikativnom participu* bilo bi, po našem mišljenju, opravdanije govoriti kod sljedeće funkcije (v. 4. 4.) koja se ovdje prikazuje, tj. u slučaju tzv. *sekundarnoga predikata*.

U našem je korpusu predikativni particip slabio potvrđen (*Kak goruče jesu želje njevine da bi hoteli kršćeniki poleg opomenka svetoga Pavla vu poštenosti hoditi!* Blagorečja II, 273; *Ovo si bi morali najbolje k srcu vzeti ar vu tom je vse ležeče, od toga visi naša sreča, naša vekivečna sreča.* Blagorečja II, 284; *Ali slepec ov nemarajući vikal je suprot prepovedi ljudstva z tem jakše kajti njemu vnogo vu tom ležeče je bilo da bi na skorom ozdraveti mogel.* Blagorečja I, 157), a u većem je broju primjera riječ o idiomatiziranom izrazu *biti* (nekaj) *čineći* u značenju 'trebati, morati (nešto) činiti' (*Kaj smo anda čineći da vu spodobnu nesrečnu z denesnjem slugom evangelijumskem ne dospemo?* Blagorečja II, 202; *Ne čudemo se vre vezda da Job, tak jako Bogu ljubljeni človek, drhtajući rekel je: „Kaj sem čineći kada se Bog na sud podigne? Kada me spitaval bude kaj mu budem ogovoril?”* (Job XXXI). Blagorečja II, 204; *Kaj je čineča?!* Blagorečja II, 219).

Prema Vrtič (2009b: 372–373) konstrukcija glagola *biti* i aktivnog participa prezenta potječe još iz crkvenoslavenskog jezika kamo je prodrla iz grčkoga, a potvrđena je i u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji (u Bernardinovu, Ranjininu, Andriolićevu, Bandulavićevu i Kašićevu lekcionaru) kao i u prijevodima Svetoga pisma Kašića i Katančića.

4.4. Particip u funkciji sekundarnoga predikata

U našem korpusu nalazimo i potvrde participa u funkciji sekundarnog predikata (iz perspektive govornika) za radnju koju govorno lice povezuje s radnjom rečeničnog predikata u jedinstvenu događajnu cjelinu.³⁵ Participi u toj funkciji najčešće su kondenzati priložnih, odnosno vremenskih rečenica: aktivni particip prezenta onih kojima se izriče istovremenost (*Vu ovom anda križu imala je Genovefa svoje najvekše veselje premišljavajuča neprestance muku Krištuševu.* Genovefa 44; *Tak z suzami, kak malo prvlje spomenutemi Siegfrida rečmi natuliko je bila genjena pobožna grofica, da od pomilovanja i velikoga plača taki odgovoriti ne bi mogla, doklam zadnič poleg mogućnosti suze zdržavajuča z rečmi na pol pretrgnjenemi rekla je: ne žalosti se moj gospon, i tovaruš Siegfrid!* Genovefa 63; *Kada bi jednoč pri svojem duplju klečeča oči proti nebu bila vuprla, videla je angela iz višine k sebi dohađajučega i lepoga križa vu rukah nosečega...* Genovefa 42; *Spoznal je to vre negda Jožef patrijarka od brata svojeh koji njega, kajti od oca bolje od vseh bratov bil je ljubljen, dojdučega vu mesto gde su ovce pasli, hitili su zvezanoga vu jeden suhi zdenec i poklam prehađajučem trgovcem*

³⁵ Prema Grković-Mejdžor 2007: 237.

*madijanitanskem za sužnja prodali. Blagorečja II, 172; Videča da nikaj ne more opraviti, potiši vu sebi pohlepnost i odide ter na othodku reče: „Baš mi se vas neče ar ste jako kiseli pokehdob još neste prav dozreli.” Ezopuš 40, Muž mahom izide van z kijačum da vubije lesicu koja videča svojega vmoritela, je pričela narekuvati: „Kak sem se mogla zanesti na pevca kojemu sem vre tulike kokoši zadavila?” Ezopuš 56), a aktivni particip preterita I. onih kojima se izriče prijevremenost (*Spazivša da mu se ta hvala dopada, veli nadalje: „Vekivečna škoda da se tvoje popevanje ne slaže z tvojemi ostalemi retkemi lastovitostjami.”* Ezopuš 11, *Ostale zveri vidivše njega vu ovoj odeći, držale su ga z početka zbilj za oroslana i skrivale su se pred njim ter po vseh stranah razbežale.* Ezopuš 73). Vremenskome se značenju može dodati i nijansa uzroka³⁶ (*Vsaki duhovni pastir razsuditi more kak i ja sam, dvadeseti i šest let čast duhovnoga pastira obnašajuči spoznal sem da ljudstvo nikaj radovoljneše ne posluša kak odprto razumljiva rastolnačenja evangelijumov, znajuče dobro da prva dužnost kršćenika bi bila navčiti se Ježuša zveličitela preljubljenoga spoznati... Rast ev 6; Vuk kojemu naglo žrečemu je kost vleznila vu grlo, obečal je žerjavu da mu pošteno plati ak mu z kljunom van izvadi kost koja ga je jako vraževala.* Ezopuš 7, „O, mene nesrečnu!” počela je kričati videča svoju smrt, „Kajti sem preveč nasladno živela zato moram poginuti.” Ezopuš 68) ili načina (*Kada bi se on jednoč ljubleno okolu nje omuhavati hotel, odrinula je njega od sebe z oštremi rečmi govoreča: ti nečisti hudodelnik! Genovefa 19; Prestrašena mati skočila je gori od svoje molitve, zaletela se vu sluge narekujuča z tužnemi rečmi: stegniti (sic!) ruke vaše dragi ljudi i oprostete končemar siromaškumu detetu i nekrivnemu ako li vre drugač nečete, nego dete vumoriti, tak predi mene skončajte, da ne bum primorana dvakrat vumirati.* Genovefa 36).*

Iako su u našem korpusu u ovoj funkciji³⁷ potvrđena oba aktivna participi,³⁸ ona je veoma rijetka i, sudeći prema potvrdama, izrazito stilski obojena. Svi primjeri naime potječu iz visokostiliziranih tekstova kao što su

³⁶ Vrtič (2009b: 374) spominje i nijanse načina, dopuštenja, pogodbe.

³⁷ Mnogi istraživači (Grković-Mejdžor 2007: 237, Vrtič 2009b: 373–374, Eterović, Vela 2013: 11–16, Eterović 2016: 391–396) pišući o funkciji sekundarnoga predikata participi opisuju i gerunde. Tako da nalazimo i proturječne tvrdnje kao kod Vrtič koja pišući o participu u funkciji sekundarnoga predikata objašnjava: „Tako zapravo pod latinskim utjecajem Katančić ima particip s priložnom funkcijom, odnosno glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli.” (2009b: 373) Je li dakle particip u primjerima koje navodi u funkciji sekundarnog predikata ili u priložnoj funkciji? Ili je prilog u funkciji sekundarnog predikata?

³⁸ Doduše, u skladu s opisom u svojoj slovnici, Matijević particip preterita ne rabi ni u ovoj funkciji.

propovijedi, pripovjedni tekstovi koji teže arhaičnosti izražavanja (*Ezopuševe basne* ili *Genovefa*) ili je riječ o izravnom i neizravnom citiranju dijelova Biblije (*Kada videli budete odurnost opuščenja buduću na mestu svetem. Mat XXIV, 15* Blagorečja II, 227 „*Kada videli budete*”, veli Ježuš prvič, „*kada videli budete odurnost opustenja buduću na mestu svetem, onda koji vu Judeji jesu, naj beže.*” Blagorečja II, 233). Iako takva uporaba participa svoje korijene ima u kalkiranju,³⁹ ne može se isključiti da su kajkavski pisci particip u funkciji sekundarnoga predikata rabili kako bi tekstovima dali patinu starine i uzvišenosti.

4.5. Konstrukcije s mogućnošću višestruke interpretacije

Istraživani korpus obaseže niz primjera koji zbog oblične istosti aktivnoga participa prezenta u nominativu jednine i množine muškoga roda i gerunda, dopušta dvostruku interpretaciju. Kongruencija sa subjektom muškoga roda otvara mogućnost tumačenju da je riječ o participu u atributnoj funkciji ili o gerundu (glagolskome prilogu) u funkciji priložne oznake.⁴⁰ Primjerice:

a) *Mislil bi si, rekoh, kak bi to moglo biti da bi Ivan nedužen i svet, ves z lanci i oklopi obvezan sedel vu temnici, a krvoločni pako, tovaruštva lastovitoga brata svojega oskrunitel i vseh nečistoč zavjetek Herodeš sedeči na stolici, naklone ponizne prijemal, živel vu vugodnosti i obilnosti.* (Blagorečja I, 25)

T₁ > ... *Herodeš koji je sedel na stolici, naklone ponizne prijemal....*

T₂ > ... *Herodeš dok je sedel na stolici, naklone ponizne prijemal....*

b) *Človek iduči na spoved ako posel svoj istinsko zvršiti hoče i želi, tak se mora takovoga grešnika valuvati kakov je vu istini, je pako vekši ali menši poleg broja i prilik grehov svojeh.* (Blagorečja I, 154)

T₁ > *Človek koji ide na spoved...*

T₂ > *Človek kada ide na spoved...*

³⁹ Vrtič (2009b: 373–374) nalazi ih u Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma* upravo kao kalkove prema latinskome.

⁴⁰ Prema Grković-Mejdžor 2007: 237, Vrtič 2009b: 373–374, Eterović, Vela 2013: 11–16 i Eterović 2016: 391–396 u tome bi se slučaju radilo o participu u funkciji gerunda, tj. sekundarnoga predikata.

c) *To isto takaj čini s. Pavel apostol govoreći: „Kakti po dnevnu pošteno hodemo, ne vu ožiranjih i pijanščinah.”* Rim XII. (Blagorečja I, 159)

T₁ > *To isto čini s. Pavel apostol koji govori: ...*

T₂ > *To isto čini s. Pavel apostol kada govori:....*

Lj. Subotić smatra da:

„Primeri ovakvoga tipa ukazuju na postojanje *procesa u prelazu* od participa ka gerundiju koji je uslovljen, pre svega, čisto morfološkom situacijom – sinkretizmom oblika. Gramatički rod ovde se pojavljuje kao distinktivno sredstvo sintaksičko-semantičke interpretacije. Muški rod u nomintivu singulara i plurala ponaša se kao nemarkirana kategorija. Muški rod u paradigmi, a ženski i srednji rod u oba slučaja uklanjaju dvoznačnost.” (Subotić 1984: 47)

Njezin zaključak potvrđuju i kajkavski primjeri poput: *Vsa ova svedoče z jednom Pavlom apostolom govorečem: „Poruk za nas Kristuš Ježuš dal je samoga sebe za vseh zveličenje.”* (Blagorečja I, 75); *Zatem mislete si dohađati zahvalnu decu pred vas roditelje svoje govoreču: „Hvala vam, dragi roditeli!”* (Blagorečja II, 198) i *Nut, nadalje Marija sestra Mojžeša ni mogla iz nenavidnosti trpeti da njega isti Bog na vno go je preštimal. Otkud podstupila se je mrmrati govoreča: „Je li samo po vusta Mojžeša Bog govoriti mora?”* (Blagorečja II, 174). Oni naime ne pružaju mogućnost dvostruke interpretacije.

5. Zaključak

Analiza opisa participa u *Horvatskoj gramatici* J. E. Matijevića i *Gramatici horvatskoga narječja* I. Kristijanovića pokazala je da oba autora u skladu s kajkavskom gramatikografskom tradicijom participe poimaju kao jezične jedinice dvojne prirode, glagolskoga podrijetla i pridjevske promjene, koje predstavljaju reducirane zavisne rečenice. Međutim, ne opisuju obojica isti broj participa.

Istraživanje uporabe aktivnoga participa prezenta i preterita I. provedeno na korpusu odabranih tekstova spomenutih autora pokazalo je da Kristijanović u svojim tekstovima rabi oba participa, kao što oba i opisuje u gramatici, iako se njihova učestalost i funkcije bitno razlikuju. Matijević pak, u promatranu korpusu, rabi samo aktivni particip prezenta, što je u skladu s njegovim gramatičkim opisom.

Aktivni particip prezenta potvrđen je u obojice autora u funkciji atributa, predikativa i sekundarnoga predikata, a poimeničen se javlja i u nizu drugih sintaktičkih funkcija (subjekt, direktni i indirektni objekt, imenički atribut). Aktivni particip preterita I. zabilježen je samo u funkciji sekundarnoga predikata i to u izrazito stilski obojenoj uporabi.

Uzmemo li u obzir da je Szentmártony još 1783. primijetio da tog participa nema u govornoj upotrebi, a bude ga u knjigama, jasno je da ga u našem korpusu ne nalazimo u velikom broju potvrda. Možemo se dakle složiti s mišlju da ga Kristijanović, poput mnogih drugih nekajkavskih autora, u 19. st. oživljava u svojem tekstu pod utjecajem predloška s kojeg prevodi i/ili za stilske potrebe. Činjenicu da aktivni particip preterita I. ima daleko uže funkcionalno polje, Pešikan (1959: 101) objašnjava njegovom vremenskom funkcijom, tj. time što stoji u tijesnoj vezi s predikatom pa se njegova radnja odmjerava isključivo prema vremenu vršenja radnje predikata. Najbolje potvrđena funkcija participa u našem korpusu jest atributna funkcija, što je u skladu i s ranijim istraživanjima. Kako se particip u atributnoj funkciji javlja i u stilski neutralnim tekstovima namijenjenima širokim slojevima, očigledno da takva uporaba nije samo rezultat kalkiranja, već je riječ o književnokajkavskoj sintaktičkoj osobini koja se javlja kao jedno od glavnih sredstava jezičnog ekonomiziranja, tj. priopćavanja rečeničnih sadržaja nerečeničnim sredstvima.

Aktivni particip prezenta nerijetko se poimeničuje i rabi u raznim sintaktičkim funkcijama. Takva je uporaba participa potvrđena već u crkvenoslavenskome, kao i u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji, protestantskim svetopisamskim prijevodima iz 16. st., Kašićevu i Katančićevu prijevodu Svetoga pisma.⁴¹ Stoga smatramo da je na nju utjecao jezik predložaka kojima su se autori služili, ali i dotadašnja hrvatska tradicija.

Iako konstrukcija glagola *biti* i participa aktivnog prezenta u funkciji predikativa potječe iz crkvenoslavenskoga te je potvrđena i u starijim hrvatskim tekstovima, u našem je korpusu bitno rjeđa, a najveći dio potvrda odnosi se na idiomatizirani izraz *biti* (kaj) *čineći*. Rijetka i izrazito stilski obojena jest i funkcija sekundarnog predikata.

Sve detektirane sintaktičke funkcije participa javljaju se još od crkvenoslavenskoga, a potvrđene su i u tekstovima pisanima drugim dvama hrvatskim književnim jezicima, što govori o uklopljenosti kajkavskoga književnog jezika

⁴¹ Prema Vrtič 2009b: 369.

u zajedničku hrvatsku tradiciju te o postojanju određenih sintaktičkih konstrukcija koje se možda prvobitno javljaju kao rezultat kalkiranja i utjecaja predložaka pisanih stranim jezicima (latinskim, njemačkim), no koje postaju i obilježjem hrvatskih visokostiliziranih, ponajprije nabožnih tekstova.

Izvori

- Kornig, Franjo (2015) [1795] *Horvatska gramatika*. (Prijevod i popratna studija: Barbara Štebih Golub), u: Štebih Golub, Barbara (2015) *Franjo Kornig i njegova Horvatska gramatika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Kristijanović, Ignac (1830) *Blagorečja za vse celoga leta nedelje 1 i 2*, F. Župan, Zagreb. [Blagorečja]⁴²
- Kristijanović, Ignac (1840) *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*, F. Župan, Zagreb. [Anhang]
- Kristijanović, Ignac (1843) *Ezopuševe basne pohorvačene*, F. Župan, Zagreb. [Ezopuš]
- Kristijanović, Ignac (1845) *Danica zagrebečka*, F. Župan, Zagreb. [Danica]
- Kristijanović, Ignac (2012) [1837] *Gramatika horvatskoga narječja*. (Prijevod i uvodna studija: Barbara Štebih Golub), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Matijević, Josip Ernest (1796) *Rastolnačenja evangelijumov nedeljnih: jedna knjiga čtenje za varaškoga i ladanskoga človeka*, Novoselska slovotiska, Zagreb. [Rast ev]
- Matijević, Josip Ernest (1797) *Rastolnačenja zvrhu Velikoga katekižmuša vu cesarsko kraljevskih državah za navučanje odlučenoga*, III. *Od ljubavi*, Novoselska slovotiska, Zagreb. [Rast kat]
- Matijević, Josip Ernest (1808) *Vesela i čteti kruto vugodna pripovest od pobožne i bogaboječe renanske grofice Genovefe...* F. Rudolf, Zagreb. [Genovefa]
- Matijević, Josip Ernest (2017) [1810] *Horvacka gramatika ili Kroatische Sprachlehre* (Prijevod i popratna studija: Barbara Štebih Golub), u: Štebih Golub, Barbara (2017) *Horvacka gramatika J. E. Matijevića*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

⁴² U uglatim zgradama donosimo kako jedinicu navodimo u citatima.

Szentmártony, Ignacije (2014) [1783] Uvod u nauk o hrvatskome jeziku (Prijevod i popratna studija: Barbara Štebih Golub), u: Štebih Golub, Barbara (2014) Ignacije Szentmartony i Uvod u nauk o hrvatskome jeziku, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika 1–14. (1984. – 2017.) ur. Božidar Finka, Radoslav Katičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Literatura

Babić, Stjepan (2002) *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*, Nakladni zavod Globus i HAZU, Zagreb.

Badurina-Stipčević, Vesna (1992) *Hrvatskoglagoljska legenda o svetom Pavlu Pustinjaku*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, Zagreb.

Barić, Eugenija et al. (1997) *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.

Brabec, Ivan; Mate Hraste; Sreten Živković (1970) *Gramatika hrvatsko-srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.

Damjanović, Stjepan (2005) *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Eterović, Ivana, Jozo Vela (2013) „Sintaktičke funkcije participa u *Misalu hruackome Šimuna Kožičića Benje*”, *Slovo*, 63, 1–22.

Eterović, Ivana (2016) „Sintaktičke funkcije participa u hrvatskim protestantskim Artikulima (1562.)”, *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, 379–407.

Farkaš Brekalo, Loretana (2013) „Štokavski hrvatski književni jezik u 18. stoljeću”, *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 221–263.

Gabrić-Bagarić, Darija (1995a) „O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 21, 51–65.

Gabrić-Bagarić, Darija (1995b) „O nekim problemima razvoja glagolskoga priloga prošloga na primjerima Marulićeva jezika i jezika njegovih suvremenika”, *Filologija*, 24/25, 135–140.

Grković-Mejdžor, Jasmina (2007) *Spisi iz istorijske lingvistike*. Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad.

- Hamm, Josip (1970) *Staroslavenska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Horvat, Marijana, Barbara Štebih Golub (2016) „Aktivni particip prezenta u hrvatskim tekstovima 17.–19. stoljeća”, *Meandrima hrvatskoga glagoljaštva. Zbornik posvećen akademiku Stjepanu Damjanoviću o 70. rođendanu*, ur. Tanja Kuštović i Mateo Žagar, Zagreb, 181–201.
- Ivić, Milka (2008) *Lingvistički ogledi*, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Katičić, Radoslav (1992/1993) „Obvezatne nadopune u sintaksi hrvatskoga književnog jezika, *Filologija*, 20/21, 209–215.
- Katičić, Radoslav (1994) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, HAZU – Globus, Zagreb.
- Korade, Mijo (2001) „Značenje Kristijanovićevih duhovno-propovjedničkih djela”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 12/13, 179–185.
- Kordić, Snježana (1995) *Relativna rečenica*, Sveučilišna naklada, Zagreb.
- Kristijanović, Ignac (2011) *Ezopuševe basne pohorvačene*. Priredio Joža Skok. Nakladnička kuća Tonimir, Varaždinske Toplice, Ogranak Matice hrvatske Varaždin.
- Kuzmić, Boris (2009) „Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika”, *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 405–457.
- Kuzmić, Boris (2011) „Jezik hrvatskih pravnih tekstova”, *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 323–385.
- Lončarić, Mijo (1994) „O kajkavskoj sintaksi”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 20, 137–154.
- Malić, Dragica (1996) „Atribut i apozicija u ‘Žićima svetih otaca’”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 22, 65–109.
- Maretić, Tomo (1963) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. II. popravljeno izdanje, JND Obnova, Zagreb.
- Mihaljević, Milan (2009) „Hrvatski crkvenoslavenski jezik”, *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 290–349.
- Musić, August (1899) „Rečenice s participom pret. akt. II. u hrvatskom jeziku”, *Rad JAZU*, 140, 59–130.

- Musić, August (1935) „Značenje i upotreba participa u srpskohrvatskom jeziku”, Rad JAZU, 250, 127–159.
- Pešikan, Mitar (1959) „Neke napomene o razvoju aktualnih participa u srpskohrvatskom jeziku”, Zbornik za filologiju i lingvistiku, II, 88–106.
- Peti, Mirko (1974) „Gramatičko značenje i sintaktički položaj participa prezenta i participa perfekta”, *Suvremena lingvistika*, 10, 15–23.
- Radovanović, Milorad (1977) „Imenica u funkciji kondenzatora”, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XX/1 i XX/2, 1–162.
- Raguž, Dragutin (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb.
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stolac, Diana (1991a) „Della Belline napomene o sintaksi”, *Filologija*, 19, 45–48.
- Stolac, Diana (1991b) „Sintaksa Bartola Kašića”, *Fluminensia*, 3, 1/2, 169–175.
- Stolac, Diana (2004) „Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama”, *Fluminensia*, 16, 1/2, 31–43.
- Stolac, Diana, Sanja Holjevac (2001) „Kašićeva sintaksa”, *Drugi hrvatski slavistički kongres*, Knjiga 1, ur. Dubravka Sesar i Ivana Vidović Bolt Zagreb, 157–162.
- Stolac, Diana, Sanja Holjevac (2003) „Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, 137–149.
- Subotić, Ljiljana (1984) „Sudbina participa u književnom jeziku kod Srba u 19. veku”, *Prilozi proučavanju jezika*, 20, 5–83.
- Šojat, Antun (1982) „O nekim problemima transkripcije starih kajkavskih tekstova”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 283–292.
- Šojat, Antun (2009) *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Šojat, Olga (1962) „Život i rad Ignaca Kristijanovića”, Rad JAZU, 324, 63–115.
- Šojat, Olga (1968) „Ignac Kristijanović i Danica zagrebečka”, *Kaj*, 1/1, 11–27.
- Šojat, Olga (1986) „Neke napomene uz transkribiranje i objavljivanje kajkavskih tekstova”, *Filologija*, 14, 357–369.
- Štebih Golub, Barbara (2012) „Ignac Kristijanović i njegova slovnica kajkavskoga književnog jezika”, u: Kristijanović, Ignac, *Gramatika*

- horvatskoga narječja* (prijevod slovnice *Grammatik der kroatischen Mundart*. Prijevod i uvodna studija: Barbara Štebih Golub), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 244–356.
- Štebih Golub, Barbara (2013) „Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću”, *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 221–263.
- Štebih Golub, Barbara (2015) „Kajkavski hrvatski književni jezik u 19. stoljeću”, *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*, gl. ur. Ante Bičanić, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 113–159.
- Štebih Golub, Barbara (2017) *Horvacka gramatika J. E. Matijevića*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Štrkalj Despot, Kristina (2007) „Sintaktička funkcija participi u hrvatskom jeziku 15./16. stoljeća.”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, 413–429.
- Švačko, Vanja (1991) „Napomene o terminu particip”, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 17, 279–292.
- Turkalj, Lucija (2017) „Sintaksa aktivnih participi u hrvatskoglagoljskom psalitru, Slovo, 67, 113–141.
- Večerka, Radoslav (1961) *Syntax aktivních participií v staroslověnině*, Státní Pedagogické nakladatelství, Praha.
- Večerka, Radoslav (1993) *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax II (Die innere Satzstruktur)*, Monumenta linguae slavicae dialecti veteris, XXXIV, Weiher – Friburg.
- Večerka, Radoslav (1996) *Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax III (Die Satztypen: der einfache Satz)*, Monumenta linguae slavicae dialecti veteris, XXXVI, Weiher – Friburg.
- Vrtič, Ivana (2009a) *Sintaksa Kašićeva prijevoda Svetoga pisma*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 458 str.
- Vrtič, Ivana (2009b) „Sintaktičke funkcije participi u Katančićevu prijevodu Svetoga pisma”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, 365–382.
- Znika, Marija (1994) „Gramatički podaci u jednojezičnom rječniku”. *Filologija*, 22–23, 313–322.

SUMMARY

Barbara Štebih Golub i Bojana Schubert

PARTICIPLES IN THE KAJKAVIAN LITERARY LANGUAGE

TEXTS AT THE END OF THE 18TH AND IN THE 19TH CENTURY

The process of participles losing their adjectival characteristics in Croatian, i.e. of adverbialization of participles into deverbal adverbials, is commonly accepted in the literature, although there are more recent contributions (e.g. Horvat, Štebih Golub 2016) that question these claims. Since participles are dealt with in all known grammars of the Kajkavian literary language, the aim of this paper is to determine whether the participles were really in use in the literary Kajkavian language of the same period when the grammars were written or whether the Kajkavian grammarians deal with them, as they do with some other categories (article, preterit, subjunctive), under the influence of exogenous models of grammatical description.

Two Kajkavian grammars were the focus of our study: Matijević's *Horvacka gramatika* (1810) and Kristijanović's *Grammatik der kroatischen Mundart* (1837) as well as selected works by the same authors: Matijević's *Rastolnačenje evangelijumov* (1796), *Rastolnačenja zvrhu Velikoga katekižmuša III.* (1797), and *Genovefa* (1808), and Kristijanović's *Blagorečja* (1830), *Ezopuševe basne pohrvačene* (1843), and *Danica zagrebečka* (1845). The description of participles in the two grammars is compared with the use of participles in the texts in order to determine whether the Kajkavian authors use participles described in their grammars in their texts, and if they do, in which syntactic roles.

The analysis of grammars shows that in their grammars both authors treat participles as an established category of the Kajkavian literary language. While Kristijanović explicitly describes their dual nature already in the definitions, Matijević does not mention it explicitly, but the fact that he is aware of it can be seen in the way he describes it. Both authors share the understanding that participles are reduced dependent clauses.

The analysis of the use of the active participles of present and preterit on the corpus of selected texts by the previously mentioned authors has shown that they both use both participles, although their frequency and functions differ significantly. Active present participle has been found in attributive, predicative and secondary predicative function. Nominalized it occurs in other syntactic functions (subject, direct and indirect object, nominal attribute) as well, while the active preterit participle has been found as a secondary predicate in marked stylistic use.

The most frequent use of participle is attributive and that is in accordance with the results of previous research. Although the frequent use of active present participle in the attributive function – especially in translations - is without any doubt the result of the influence of (German and Latin) originals, since it has been attested in Kajkavian texts that date up to the 19th century that were not translations and were aimed at a wider audience, such as popular scientific literature and calendars, we believe that it is a feature of the literary Kajkavian language.

Other syntactic functions of participles (nominalized participle, predicative, secondary predicative) are much rarer and are found in deliberately archaized texts written in a more formal style.

All the detected syntactic functions of participle have been present since the Old Church Slavonic, and have also been attested in the other two Croatian literary languages, which testifies to the incorporation of the Kajkavian literary language into the common Croatian tradition and to the existence of certain syntactic constructions that might have been the result of calquing and the influence of the originals in foreign languages (Latin, German), but which have become trademarks of higher literary style and certain literary genres.

Key words: *Kajkavian literary language; grammar books; participle; syntactic functions*